

Johanna van Eijbergen

1865-1950

Johanna van Eijbergen

1865-1950

Markante Metaalkunstenaar

Omslag: Johanna van Eijbergen
(1865-1950) (ontwerp)/ Dijkers & Co
(uitvoering)

Schotels met fantasie-insecten,
ongedateerd

Messing en koper, diameter: 20 cm
Collectie Museum Hengelo

DRENTS MUSEUM, ASSEN

WBOOKS, ZWOLLE

Inhoud

Introductie van een onbekend talent <i>Annemiek Rens</i>	8
Merlijne Marell x Johanna van Eijbergen	14
Idealen, ijver en sier <i>Portret van Johanna van Eijbergen</i> <i>Marieke Maathuis</i>	18
Verbond tussen ontwerper en uitvoerder <i>De ateliers voor gedreven koperwerken van Dijkers & Co</i> <i>Jet Sloterdijk</i>	38
De eigenzinnige ontwerpen van Johanna <i>Ambacht en innovatie in de edelsmeedkunst rond 1900</i> <i>Annemiek Rens</i>	56
Slot <i>Markante Metaalkunstenaar</i> <i>Annemiek Rens</i>	84
	
English summary	90
Noten	94
Literatuur	102
Index	106
Colofon	110

Inleiding

INTRODUCTIE VAN EEN ONBEKEND TALENT

In het Drents Museum stonden jarenlang twee objecten van metaalkunstenaar Johanna van Eijbergen (1865-1950) in de vaste presentatie van de collectie Kunst 1885-1935: een bolvormig vaasje met decor van bijen, en een wat slankere en hogere vaas met bloemornamenten. Conservator Jan Jaap Heij schreef in het collectieboek *Vernieuwing & Bezinning* over haar werk: 'De kwaliteit van de vormgeving is hoog en kan de vergelijking met die van bekendere firma's en ontwerpers – inclusief Eisenloeffel – zeker doorstaan.'¹ Maar hoewel het duidelijk was dat deze vrouwelijke ontwerper een unieke positie innam te midden van al haar mannelijke collega's, bleef Van Eijbergen (ook wel geschreven als 'Van Eybergen'²) een onbekend talent. Bij mijn voornemen om haar werk nader te belichten in een monografische tentoonstelling en publicatie, was ik aanvankelijk enigszins voorzichtig omdat er misschien wel niet genoeg objecten en informatie te vinden zouden zijn. Niets bleek minder waar, want goed speurwerk in samenwerking met auteurs Marieke Maathuis, Jet Sloterdijk en Bert Engelsman leverde talloze nieuwe gegevens op. Daarnaast waren er enkele personen die zich op bijzondere manier voor het project inzetten en belangeloos informatie beschikbaar stelden. Zoals Simone van Suchtelen die sinds lange tijd onderzoek doet naar haar 'tante Jans' (de zus van haar overgrootmoeder) en daarmee veel nieuwe gegevens boven water kreeg. De Hengelose Stork-specialist Gerard Löbker deelde zijn belangrijke archief over Dikkers & Co. Wij zijn hen zeer erkentelijk hiervoor. Om meer te weten te komen over Van Eijbergen was verder het onderzoek van kunst- en designhistoricus Marjan Groot van groot belang. Zij schreef er onder meer over in het geweldige boek *Vrouwen in de vormgeving 1880-1940* en in *Hoe nieuw was de Nieuwe Kunst?* Uit deze publicaties werd duidelijk dat het werk van Johanna van Eijbergen thuishoort in de geschiedschrijving van de Nederlandse kunstnijverheid rond 1900.

Johanna van Eijbergen (1865-1950)
(ontwerp)/ Dikkers & Co (uitvoering)
Kan met gevluchten handvat,
ongedateerd
Messing, hoogte: 15 cm
Collectie Museum Hengelo

Voor dit project konden we rekenen op de generositeit van Museum Hengelo dat een groot aantal objecten beschikbaar stelde als bruikleen. Voorzitter Gerard van Houweninge was vanaf het begin onverminderd enthousiast over de plannen. Het spijt me dat hij door zijn plotselinge overlijden in november 2021 het eindresultaat niet meer kan meemaken. Naast Van Houweninge had ik bijna wekelijks contact met Bert Engelsman van het Kennis- en Informatiecentrum van Museum Hengelo. Zijn persoonlijke betrokkenheid bij het werk van Van Eijbergen maakt hem tot een belangrijke sparringspartner in het gehele project. Naast Museum Hengelo en het Drents Museum heeft het Rijksmuseum Amsterdam werk in de collectie. De meeste van deze objecten zijn niet eerder tentoongesteld. Ze werden mede dankzij de inzet van conservator Dirk Jan Biemond beschikbaar gesteld voor ons project. Tot slot zegden een aantal particulieren objecten uit hun verzameling toe als bruiklenen voor de tentoonstelling, waarvoor wij hen dankbaar zijn.

De ontwerpen van Van Eijbergen bevatten talloze motieven van dieren en insecten. Dankzij Bertil Zoer van Stichting Het Drentse Landschap weten we welke soorten dat precies zijn. Zo bleek een vaasje uit de collectie van het Drents Museum dat al jaren te boek stond als 'vaasje met kevers', geen kevers, maar bijen te bevatten. De leukste ontdekking was de rivierdonderpad die op meerdere objecten terugkomt.

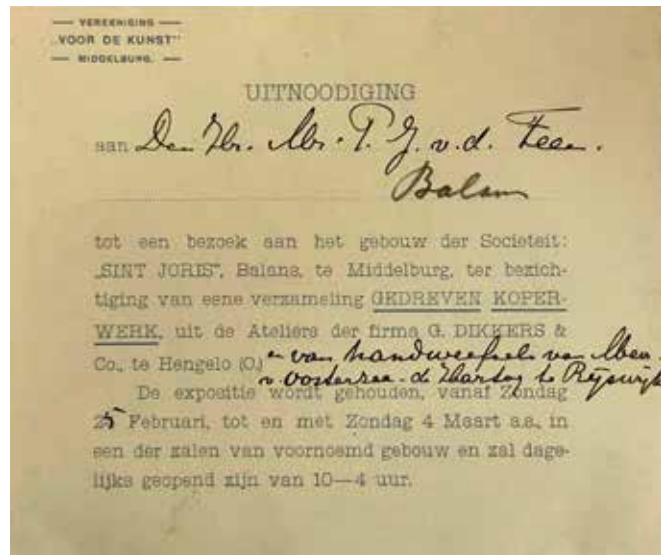
KUNST ROND 1900 IN HET DRENTS MUSEUM

Sinds jaar en dag zet het Drents Museum met bijzondere tentoonstellingen de kunst rond 1900 op de kaart. Het museum heeft een enorme en veelzijdige collectie beeldende kunst en kunstnijverheid uit deze periode die ruim 40.000 objecten van kunstenaars uit heel Nederland telt. Deze collectie Kunst 1885-1935 werd in belangrijke mate gevormd door de Stichting

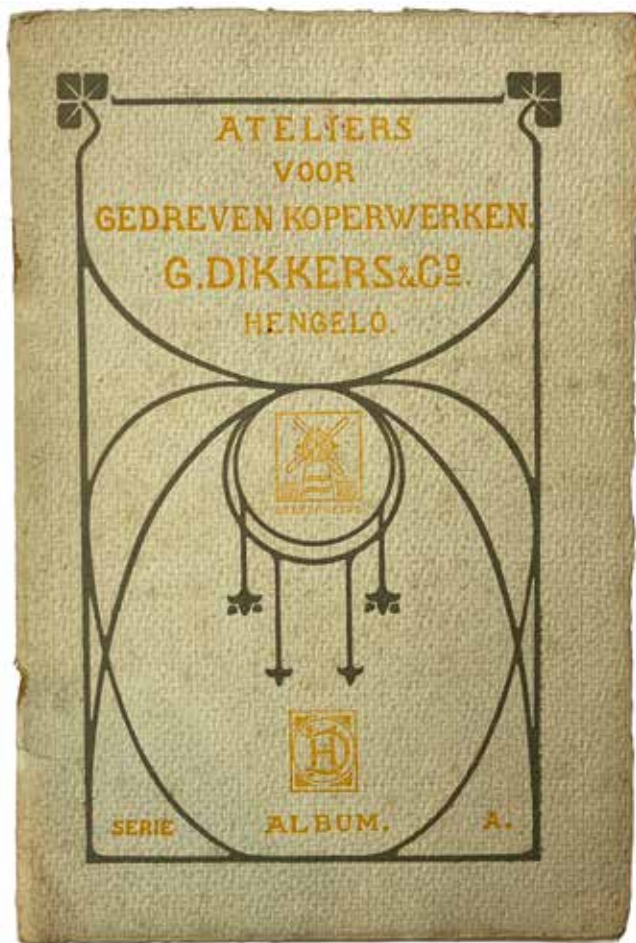
publiceerde Dikkers eind 1907 een album van 'serie A'. Het kleine album is voorzien van een prachtige vormgeving van een art nouveau lijnenspel, met daarop het logo van Dikkers. In het voorwoord wordt de lezer gewezen op het onderscheidende karakter van de met de hand gedreven siervoorwerpen tegenover machinaal vervaardigde producten.

Naast deze solotentoonstellingen van Dikkers, vooral gericht op verkoop en naamsbekendheid, zond Van Eijbergen een enkele keer een selectie van door haar ontworpen sierkunst in naar kunsttentoonstellingen. Zo was haar werk te bewonderen op de collectieve tentoonstelling van de Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst (V.A.N.K.) te Den Haag in 1907. Van Eijbergen was sinds 1906 (aspirant-) lid van de V.A.N.K.²⁹ In 1907 vond tevens een tentoonstelling van gedreven koperwerk door Dikkers & Co plaats in het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem.³⁰

Het jaar daarna zond Van Eijbergen maar liefst 36 objecten in naar de Tentoonstelling van Hedendaagsche Kunstnijverheid van Pulchri Studio te Den Haag. Naast de bekende siervoorwerpen als bloempotten, vazen en schalen, waren deze keer ook een deurknop, een deurplaat met knop en een greep te bewonderen.³¹ Het was in deze periode dat Van Eijbergens werk voor Dikkers zich in de breedte uitbreidde en ze deurknoppen, slotplaten, beslagen, trapleuningen en lichtkronen ontwierp ten dienste van architecten en aannemers.³²

Foto van bloempot met pauwen uit een fotoalbum van Dikkers & Co, ongedateerd
Collectie Museum Hengelo

Uitnodiging voor de tentoonstelling van Dikkers & Co in Middelburg, 1906
Collectie R.R.M. Kemper Alferink

Album Ateliers voor gedreven koperwerken G. Dijkers & Co, Hengelo, Serie A, 1907
Collectie R.R.M. Kemper Alferink

Johanna van Eijbergen (1865-1950)
(ontwerp)/ Dijkers & Co (uitvoering)
Deurplaat met snoekbaarzen, ongedateerd
Messing, 32 x 9 cm
Collectie Museum Hengelo

Johanna van Eijbergen (1865-1950)
(ontwerp)/ Dijkers & Co (uitvoering)
Vaas, ongedateerd
Messing, hoogte: 22,5 cm
Collectie Museum Hengelo

Jan Eisenloeffel (1876-1957)

Loving cup, 1924

Tombak, emaille en kwarts, hoogte:

17,7 cm, diameter: 16,7 cm

Collectie Drents Museum (schenking Stichting Vrienden van het Drents Museum)

JOHANNA VERSUS DE ANDEREN

Hoe verhouden de ontwerpen van Johanna van Eijbergen zich tot het werk van tijdgenoten? Kunstenaars hadden volop gelegenheid om de stand van zaken van de metaalkunst met eigen ogen te bekijken op de vele tentoonstellingen die georganiseerd werden door kunstenaarsverenigingen als de Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst (V.A.N.K.) waarvan Van Eijbergen ook lid was. Maar ook op de grote internationale presentaties, zoals de Wereldtentoonstelling van 1906 in Milaan, waar zij een zilveren medaille behaalde met haar werk. Helaas is niet meer te achterhalen wat zij er precies liet zien en waarom men haar de medaille toekende.

Een landgenoot die schitterde op zo'n beetje alle belangrijke tentoonstellingen en zelfs internationaal naam en faam

bereikte, was Jan Eisenloeffel. Hij was edelsmid en ontwierp dus niet alleen, maar was ook meester in de uitvoering. Zijn objecten uit de eerste jaren na de eeuwwisseling kenmerken zich door hun strakke, eenvoudige vormen en onopvallende geciseleerde ornamenten en klinknagels die de constructie benadrukken. In de meest eenvoudige ontwerpen van Van Eijbergen is een dergelijk uitgangspunt ook wel enigszins te herkennen, al is zij niet zo rechtlijnig als Eisenloeffel. In 1905 trad Eisenloeffel in het huwelijk met Liede Tilanus (1871-1953). Haar oom, de Twentse textielbaron Johannes Tilanus (1846-1935) was getrouwd was met Johanna Dikkers (1853-1935), een zus van Gerhard Dikkers. In 1924 zou de edelsmid een bijzondere huwelijksbokaal, de zogenaamde *Loving cup* voor het vijftigjarig huwelijk van Tilanus en Dikkers vervaardigen. Er was dus een goede connectie met Hengelo.¹²⁷ Het is mogelijk dat Dikkers door Eisenloeffel op het idee gebracht werd om een atelier voor sierkunst aan zijn bedrijf te verbinden. Hoewel Eisenloeffel pas met

Colofon

Johanna van Eijbergen (1865-1950)
(ontwerp)/ Dijkers & Co (uitvoering)
Vaas, ongedateerd
Messing, hoogte: 10 cm
Collectie Museum Hengelo

Hoofdsponsor

NAM

Sponsor

Subsidiegevers

provincie Drenthe

Begunstigers

C&W De Boer Stichting

Met dank aan

Deze publicatie verschijnt ter gelegenheid van de tentoonstelling *Johanna van Eijbergen (1865-1950), Markante Metaalkunstenaar*, in het Drents Museum Assen van 16 april t/m 18 september 2022.

Dit is deel 27 in de serie 'Monografieën van het Drents Museum over kunstenaars uit het tijdperk rond 1900'.

Eerdere delen:

Chris Lebeau (1878-1945)
Jac. van den Bosch (1868-1948)
Cornelis de Lorm (1875-1942)
Klaas van Leeuwen (1868-1935)
Simon Moulijn (1866-1948)
Lambertus Zijl (1866-1947)
Willem van Konijnenberg (1868-1943)
Reinier Sybrand Bakels (1873-1956)
Harm Ellens (1871-1939)
Dirk Nijland (1881-1955)
Willem Bastiaan Tholen (1860-1931)
Chris van der Hoef (1875-1933)
C.A. Lion Cachet (1864-1945)
H.A. van den Eijnde (1869-1939)
Jan Eisenloeffel (1876-1957)
Marinus van Raalte (1873-1944)
Georg Rueter (1875-1966)
Theo van Hoytema (1863-1917)
Carel J.A. Begeer (1883-1956)
J.C. Stoffels (1878-1952)
Henri Verstijnen (1882-1940)
Jan Mankes (1880-1920)
Bernard Essers (1893-1945)
Bernard Willem Wierink (1856-1939)
Theo Colenbrander (1841-1930)
George Henri Lantman (1875-1933)

EINDREDACTIE

Annemiek Rens

AUTEURS

Annemiek Rens, Marieke Maathuis en Jet Sloterdijk
met dank aan Bert Engelsman (Kennissen Informatiecentrum Museum Hengelo)

ILLUSTRATIES

Merlijne Marell

GRAFISCH ONTWERP

Lori Lenssinck

OBJECTFOTOGRAFIE

A10design
JAV Studio's
pp. 108-109: Kunsthandel Decaders

VERTALING

David Foster

UITGAVE

WBOOKS en Drents Museum

© 2022 WBOOKS/Drents Museum/de auteurs

ISBN 978 94 625 8473 0

NUR 646

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© Pictoright Amsterdam 2022

Ze was de enige vrouw in Nederland die zich omstreeks 1900 op het gebied van de metaalkunst waagde: kunstenaar Johanna van Eijbergen (1865-1950). Haar ontwerpen werden uitgevoerd in de ateliers voor gedreven koperwerken van G. Dijkers & Co in Hengelo. Het zijn bloemen en dieren, met name gevleugelde insecten en vissen die terugkomen op de vaasjes en sierschalen in messing, koper en brons. De wonderschone decoraties sluiten aan bij de art nouveau-stijl.

Het wordt hoog tijd om deze bijzondere kunstenaar in de schijnwerpers te zetten en te vertellen wat haar bijdrage was aan de Nederlandse kunst omstreeks 1900. In het boek zien we ook het fabelachtige werk van de hedendaagse illustrator Merlijne Marell, die zich door Van Eijbergen liet inspireren.

9 789462 584730

Drents
MMS
EFC

WWW.WBOOKS.COM

